

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ลุ่มน้ำสาละวินตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีพื้นที่ลุ่มน้ำรวม 17,918 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ 3.5 ของพื้นที่ทั้งหมดในประเทศ โดยมีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน และบางส่วนของจังหวัดตากและจังหวัดเชียงใหม่ แม่น้ำสาละวินเป็นแม่น้ำนานาชาติมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาหิมาลัย ไหลผ่านทางตอนใต้ของจีนผ่านมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ไหลผ่านรัฐฉาน (Shan State) รัฐคะยา (Kayah State) ของประเทศสหภาพพม่า และกลายเป็นแม่น้ำกั้นพรมแดนระหว่างสหภาพพม่า กับประเทศไทยในเขตอำเภอแม่สะเรียงและสบเมย ช่วงจังหวัดแม่ฮ่องสอน ก่อนไหลย้อนกลับเข้าไปในสหภาพพม่าอีกครั้ง แล้วไหลลงสู่ทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดียที่อ่าวมะตะมะ เป็นที่ตั้งของเมืองมัวร์เมน รวมความยาว 2,200 กิโลเมตร (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร, 2546)

พื้นที่ลุ่มน้ำสาละวินในประเทศไทย ประกอบด้วยลำน้ำสายหลัก ได้แก่ แม่น้ำปาย ซึ่งมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาแดนลาว แม่น้ำเมยซึ่งมีต้นกำเนิดจากเทือกเขากั้นเขตแดนไทย-พม่า แม่น้ำยวมซึ่งมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาแดนลาวที่อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน และมีลุ่มน้ำย่อย 17 ลุ่มน้ำ ส่วนพื้นที่อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ มีลุ่มน้ำย่อยของสาละวินเป็นลำน้ำสาขาคือน้ำแม่วิด น้ำแม่เงา และแม่น้ำเมยตอนล่าง (ตารางที่ 1.1 และแผนภาพที่ 1.1)

ตารางที่ 1.1 กลุ่มน้ำหลักและกลุ่มน้ำสาขาของสาละวินในอำเภออมก๋อย

กลุ่มน้ำหลัก	กลุ่มน้ำสาขา	พื้นที่(ตร.กม.)	พื้นที่(ไร่)
แม่น้ำสาละวิน	น้ำแม่เงา	331.21	207,039
	น้ำแม่วิด	518.77	324,237
	แม่น้ำเมยตอนล่าง	1.33	826
	รวม	851.31	532,102
รวม		2,733.57	1,708,481

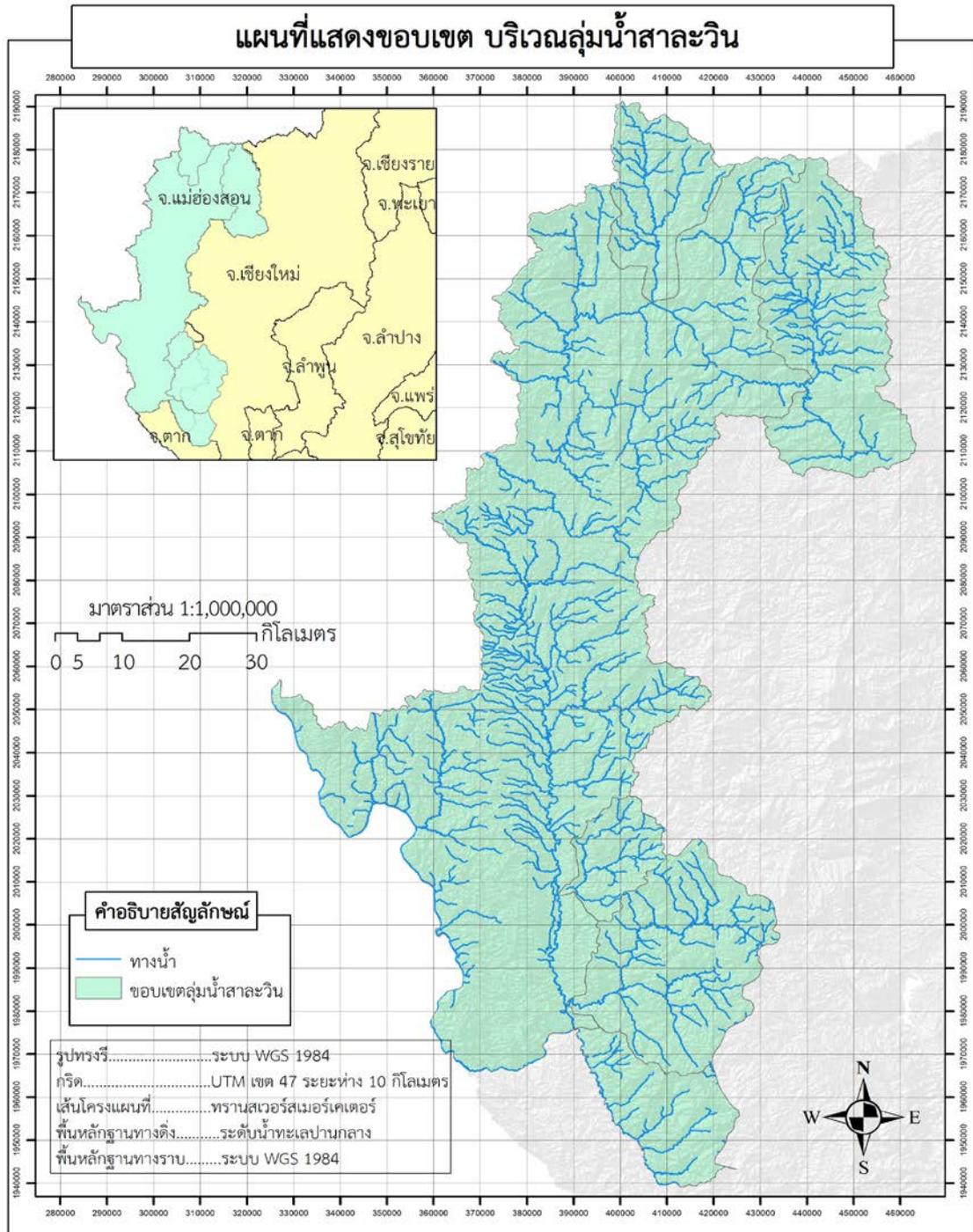
อำเภออมก๋อย มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อนเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหลายแห่ง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2,733.57 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นพื้นที่ 1,708,481 ไร่ โดยมีพื้นที่อยู่บนกลุ่มหลัก 3 กลุ่มน้ำ คือ

1. กลุ่มน้ำแม่ปิง มีพื้นที่ประมาณ 1,882.20 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นพื้นที่ 1,176,379 ไร่ โดยอยู่บนกลุ่มน้ำสาขาน้ำแม่ต้นมากที่สุด มีพื้นที่ 1,847.12 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นพื้นที่ 1,154,450 ไร่
2. กลุ่มน้ำแม่วิด มีพื้นที่ 518.77 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นพื้นที่ 324,237 ไร่ กลุ่มน้ำแม่วิด มีลำน้ำสาขาย่อย คือ น้ำแม่ลอบ น้ำแม่สอง ตั้งอยู่ตำบลนาเกียนเป็นชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปว์
3. กลุ่มน้ำแม่เงา ซึ่งเป็นกลุ่มลำน้ำสาขาย่อยของแม่น้ำสาละวินมีความยาวประมาณ 42 กิโลเมตร มีต้นกำเนิดที่บ้านตะกอกคะ มีลำน้ำสาขาย่อยที่สำคัญคือ น้ำแม่หลงและน้ำแม่โง ตั้งอยู่ตำบลสบโง เป็นชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสกอร์

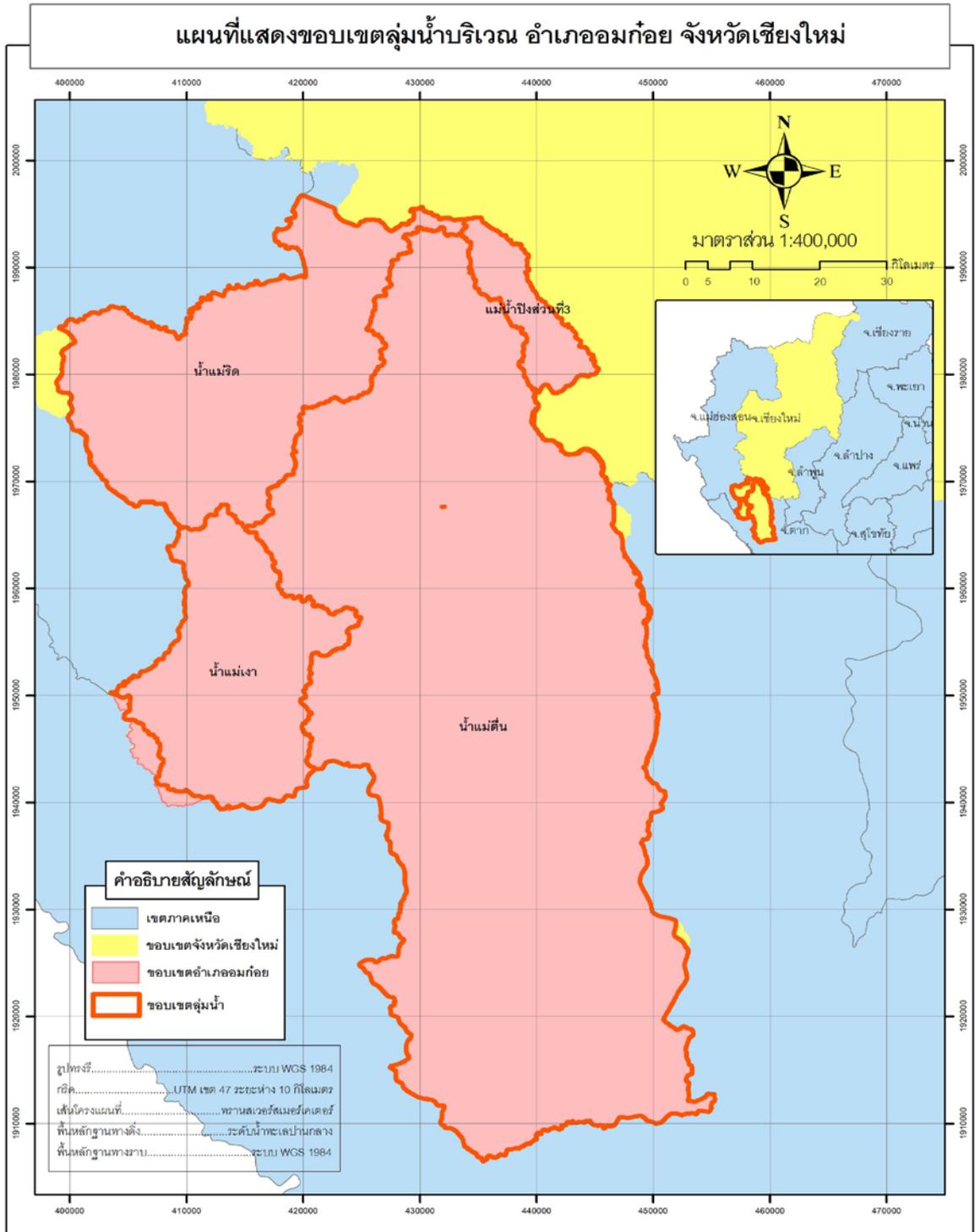
ชุมชนต่างๆ ได้อาศัยกลุ่มน้ำเหล่านี้เป็นที่ดินทำกินทางการเกษตรเป็นหลักและอยู่ในเขตป่า ทั้งเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตป่าอนุรักษ์ ป่าเสื่อมโทรม และเขตอุทยานแห่งชาติแม่เงา ส่วนชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวินได้ใช้ทรัพยากรป่าไม้เป็นทั้งแหล่งอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ สัตว์ป่า พืชผักตามฤดูกาล แหล่งยาสมุนไพรที่เป็นยารักษาโรค แหล่งที่อยู่อาศัยและพืชหลายชนิดที่นำมาสกัดสีย้อมผ้าสีธรรมชาติเพื่อทำเครื่องนุ่งห่ม เช่น คราม เปลือกไม้แดง เป็นต้น

ชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวินได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่ามานานแล้วก่อนที่รัฐจะเข้ามาจัดการทรัพยากรตามนโยบายการอนุรักษ์ของรัฐ การประกาศพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมายได้ไปทับซ้อนที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชน บางชุมชนเข้ามาอยู่อาศัยในเขตป่าเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรและการเปลี่ยนแปลงการผลิตที่เน้นการผลิตเชิงพาณิชย์ที่ทำให้มีความต้องการปัจจัยการผลิตทั้งที่ดินและน้ำเพิ่มขึ้น ปัจจัยเหล่านี้นำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนและความขัดแย้งระหว่างชุมชน เช่น ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐในการกำหนดเขตพื้นที่ป่า ความขัดแย้ง

ระหว่างชุมชนที่อยู่ต้นน้ำกับชุมชนที่อยู่ปลายน้ำ ประกอบกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยของสาละวินเป็นพื้นที่ที่มีภูเขาสลับซับซ้อนทำให้พื้นที่เพาะปลูกมีน้อยมีที่ราบเชิงเขาเพียง 5% ของพื้นที่ และการขยายตัวของการผลิตเพื่อการค้าเริ่มมีความเข้มข้นมากขึ้น จากข้อจำกัดทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสัมพันธภาพการผลิตแบบใหม่ ที่ต้องเกี่ยวข้องกับระบบตลาดและรัฐส่วนหนึ่งได้กลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดความขัดแย้งในการแข่งขันพื้นที่ทำกินมีสูงขึ้น

แผนภาพที่ 1.1 ขอบเขตลุ่มน้ำสาละวินในเขตประเทศไทย

แผนภาพที่ 1.2 ขอบเขตลุ่มน้ำย่อยในอำเภอมวกก่อ

ในขณะที่เดียวกันรัฐเองได้ใช้อำนาจการควบคุมทรัพยากรในพื้นที่ภายใต้นโยบายการอนุรักษ์ของรัฐ โดยมีการจัดตั้งหน่วยจัดการต้นน้ำต่างๆ เพื่อปลูกป่าทดแทนและลดพื้นที่การปลูกฝิ่น ลดการทำไร่หมุนเวียนและลดการบุกรุกทำลายป่า การประกาศพื้นที่อนุรักษ์ซ้อนทับพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชนดั้งเดิม โดยอาจจะขาดการทำความเข้าใจระหว่างกันทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่รัฐและในส่วนการสื่อสารกับชุมชนหรืออาจเป็นเพราะความไม่เข้าใจกันด้านการสื่อสารเพราะมีการใช้ภาษาต่างกัน สิ่งเหล่านี้นำมาสู่ความขัดแย้งด้านทรัพยากรในพื้นที่หลายครั้ง ทั้งประเด็นในเรื่องของการแย่งชิงพื้นที่ป่าระหว่างรัฐกับชุมชนที่บ้านจือทะ การบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่เงาที่บ้านตะกอกคะ การบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินที่บ้านวามะ การอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ของแต่ละชุมชนในขณะที่รัฐใช้กฎหมายในการจัดการทรัพยากร ชุมชนอ้างอิงกฎระเบียบของชุมชน

นายสิทธิชัย สวัสดิ์แสน นายอำเภออมก๋อย กล่าวว่าพื้นที่ป่าอำเภออมก๋อยถูกบุกรุกทำลายปีละ 25,000 ไร่ เพื่อใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น กะหล่ำปลี มะเขือเทศ ข้าวโพด จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้พื้นที่ทำกินไม่เพียงพอเกิดการแย่งชิงที่ดินทำกินระหว่างชุมชนกับนายทุนที่ปลูกพืชเศรษฐกิจเช่นที่บ้านไบบนา ตำบลนาเกียน นอกจากนี้ยังมีความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนในกลุ่มน้ำแม่เงา ทำให้เกิดความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาที่ผ่านมาหน่วยงานต่างๆ มีการทำงานเฉพาะจุดเฉพาะพื้นที่ ขาดความต่อเนื่องไม่มีรูปแบบการจัดการทรัพยากรที่เป็นรูปธรรม ที่สำคัญยังขาดแผนแม่บทในการจัดการทรัพยากร (สัมภาษณ์, นายสิทธิชัย สวัสดิ์แสน : 2552)

การจัดการทรัพยากรโดยรัฐตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ในการนำเอาแนวทางปฏิบัติเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรภายใต้หลักการบริหารจัดการแบบวิทยาศาสตร์จากชาติตะวันตกมาใช้ โดยมิได้คำนึงถึงความแตกต่างทั้งในเรื่องสังคมวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ และประวัติของพื้นที่ ไม่ได้ดูความเป็นจริงในพื้นที่ นอกจากไม่สามารถรักษาพื้นที่ป่าและสร้างความมั่นคงในทรัพยากรอย่างยั่งยืนแล้ว ในทางตรงกันข้ามยังเกิดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชนท้องถิ่นและรัฐกับคนชายขอบ ปัจจุบันปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรได้ขยายเป็นความขัดแย้งระหว่างประชาชนที่ใช้ทรัพยากรกลุ่มน้ำเดียวกัน เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรภายในชุมชนท้องถิ่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น กรณีความขัดแย้งของชาวบ้านในเขตพื้นที่ราบกับชาวม้งที่ไร่กะหล่ำปลีบนที่สูง ในเขตอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ความขัดแย้งที่ลุ่มน้ำแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรป่าและน้ำจากการที่ชาวบ้านพื้นราบอ้างว่ากลุ่มชนบนพื้นที่สูงเป็นตัวทำลายแหล่งต้นน้ำลำธารและดึงน้ำไปใช้ในการปลูกพืชพาณิชย์มากเกินไปทำให้คนพื้นราบขาดแคลนน้ำ หรือกรณีบ้านแม่มาลอ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่เกิดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรระหว่างชาวกะเหรี่ยงที่อาศัย

อยู่ต้นน้ำกับคนพื้นราบที่อยู่ปลายน้ำ ซึ่งสถานการณ์ความขัดแย้งมักจบลงด้วยการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาในชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวินมีปรากฏการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรพื้นที่หลายครั้ง ทั้งประเด็นในเรื่องของการแย่งชิงพื้นที่ที่ประหว่งรัฐกับชุมชนที่บ้านจือทะ การบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่เงาที่บ้านตะกอกะ

ความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเกิดจากพื้นฐานความคิดที่แตกต่างกันระหว่างประชาชนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ที่ความคิดแตกต่างกัน เช่น แนวความคิดการผลิตเชิงพาณิชย์ตามโครงสร้างเศรษฐกิจแบบใหม่ และการดำรงชีพด้วยวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม แต่ต้องเผชิญกับความเดือดร้อนเนื่องจากทรัพยากรเสื่อมโทรมจนก่อให้เกิดวิกฤตการณ์แย่งชิงทรัพยากร และพื้นฐานความคิดที่แตกต่างกันระหว่างรัฐกับชุมชน โดยฝ่ายรัฐยึดแต่หลักกฎหมายที่ดีความตามตัวหนังสือ ในขณะที่ชุมชนยึดแบบแผนวิถีชีวิตและจารีตประเพณีตามบรรพบุรุษ ระบบการจัดการของรัฐกับชุมชนจึงไม่สอดคล้องกัน กฎหมายกับจารีตประเพณีวางอยู่บนหลักการและวิถีคิดที่แตกต่างกันและขัดแย้งกัน ทำให้เกิดความขัดแย้งด้านทรัพยากรระหว่างชุมชนกับรัฐไม่สามารถหาข้อยุติลงได้และในบางพื้นที่กลับทวีความรุนแรง จึงทำให้กลุ่มท้องถิ่นต่างๆ ลุกขึ้นมาต่อต้านรัฐบาล สอดคล้องกับ ยศ สันตสมบัติ (2539) ที่กล่าวว่า รัฐใช้กฎหมายเป็นกลไกสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจและเป็นเครื่องมือในการปิดล้อมและแย่งชิงทรัพยากรจากชุมชน ดิน น้ำ ป่า ให้กลายเป็นสมบัติของรัฐ กฎหมายจึงเป็นกลไกสำคัญที่เอื้อให้รัฐบาล ธุรกิจและผู้มีอิทธิพล บุกรุกแย่งชิงทรัพยากรที่ชุมชนเคยดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ ความขัดแย้งหลายๆ กรณียังไม่สามารถหาทางออกหรือหาข้อยุติได้และขยายวงกว้างขึ้นเรื่อย ความขัดแย้งจึงมีแนวโน้มมากขึ้นและมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น

ชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวินมีแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งของชุมชนแบบดั้งเดิมโดยใช้กระบวนการของชุมชน บนหลักสิทธิการถือครอง การควบคุมการใช้ประโยชน์ตามระบบประเพณี ตลอดจนใช้สถาบันทางสังคมที่มีอยู่แล้ว เช่น สภาผู้อาวุโส ระบบเครือญาติเป็นกลไกในการจัดการความขัดแย้ง มีการผลิตซ้ำจารีตวัฒนธรรมดั้งเดิมในการบวชป่าและสืบชะตาแม่น้ำ ชุมชนมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนใกล้เคียง ชุมชนบางแห่งเปลี่ยนจารีตประเพณีในการจัดการความขัดแย้งให้เป็นทางการมากขึ้น มีการเขียนกฎเกณฑ์เป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบกับทางหน่วยงานราชการ ได้มีโครงการต้นแบบการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อำเภออมก๋อยที่มีแนวคิดฯ ความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยลำพังเพียงหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง เช่นกรมป่าไม้ กรมการปกครอง หรือชุมชนใดชุมชนหนึ่งไม่อาจแก้ปัญหาที่นับวันจะสลับซับซ้อนมากขึ้นได้ แต่ควรเป็นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ที่รวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยใช้แนวทางการประสานงานร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ องค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมหลายองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมช่วยกันคิดค้นและหาทางออกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากร จากในอดีตที่เคยเป็นกรณีปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมาสู่การแสวงหาความร่วมมือจากภาคีหลายภาคส่วนเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากร การจัดการความขัดแย้งต้องมีทางเลือกที่เหมาะสมว่าจะจัดการทรัพยากรอย่างไรที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้งที่มีความสลับซับซ้อนได้ (โครงการต้นแบบการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอำเภออมก๋อย : 2552)

ทรัพยากรในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน มีความอุดมสมบูรณ์ไม่ว่าโดยธรรมชาติหรือโดยวัฒนธรรม เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญถึงสองสาย คือน้ำแม่เงาและน้ำแม่วิด บริเวณลุ่มน้ำเหล่านี้มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุดแหล่งหนึ่งของประเทศ ชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวินกับประเทศไทยจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออก ชุมชนชาติพันธุ์ยังเป็นแหล่งฟูมฟักทางวัฒนธรรมของชนเผ่า เป็นแหล่งสำคัญของทรัพยากรที่มีผลต่อความชุ่มชื้นของชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรและวัฒนธรรมตลอดจนการดำรงอยู่ร่วมกัน ตระหนักในพลังของวิถีชีวิตชุมชนที่หลากหลายที่จะต้องอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความรู้และเข้าใจ รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชนชาติพันธุ์ที่กำลังเผชิญกับวิกฤติหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะความขัดแย้งด้านทรัพยากร ถ้าไม่มีการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมความขัดแย้งจะขยายวงกว้างไปเรื่อยๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและประเทศโดยรวม

จากการศึกษาการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่ผ่านมาชุมชนมีองค์ความรู้ในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน ตัวอย่างงานวิจัยของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรวิไล เลิศวิชา (2541) พบว่า ในภาคเหนือยังคงใช้หมวดบ้าน ที่มี “แก่บ้าน” เป็นผู้นำ มีหน้าที่ในการปกครองดูแลลูกบ้าน ทำหน้าที่ในการประนีประนอมหรือตัดสินเมื่อมีกรณีพิพาทในชุมชน ในขณะที่ภาคอีสานมีระบบเจ้าโคตร ทำหน้าที่ระงับความขัดแย้งในสังคมด้วยหลักการประนีประนอม เป็นระบบที่ใช้มิติทางวัฒนธรรม เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งเบื้องต้น ส่วนในภาคใต้ พบว่าความรู้เรื่องการบริหารจัดการชุมชนไม่จำเป็นต้องมาจากภายนอก ความรู้อาจออกมาขึ้นมาจากการเรียนรู้จากพื้นฐานความจริงในสังคมของตนเอง ในภาคกลางยังให้ความสำคัญกับเอกลักษณ์ความสัมพันธ์ต่อครอบครัวต่อชุมชนที่ตนเองเป็นสมาชิก ในทำนองเดียวกัน อนุสรณ์ ไชยมงคล (2545) ศึกษาเรื่องการจัดการความขัดแย้งจากการใช้น้ำของชุมชนในลุ่มน้ำตาช้าง กรณีศึกษา การจัดการเชิงสถาบัน ปัญหาและอุปสรรค ที่ชุมชนมีการจัดการความขัดแย้งหลากหลายรูปแบบ เช่น ในรูปคณะกรรมการ การปรับใช้และการผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ การสร้างข้อตกลงร่วมกันในการบริหารจัดการทรัพยากร

นอกจากนี้ จากผลการศึกษาของรัฐภูมิ ปางวัชรกร (2551) ที่ศึกษาเรื่อง ศักยภาพและข้อจำกัดขององค์กรชุมชนปกากะญอในการจัดการข้อขัดแย้งที่ดินในเขตป่าอนุรักษ์: กรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยส้มป่อย ตำบลคอกแก้ว อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้พบว่าความขัดแย้งที่ดินในเขตป่าอนุรักษ์ชุมชนใช้แนวทางในการจัดการร่วมเป็นแนวทางที่สามารถลดปัญหาข้อขัดแย้งและส่งเสริมความเข้มแข็งให้องค์กรชุมชนให้สามารถควบคุมปัญหาข้อขัดแย้งได้ด้วยตนเอง จากงานวิจัยดังกล่าวประเด็นการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์โดยตรงยังมีการศึกษาค้นข้าน้อย ซึ่งปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้น

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน โดยผลของการวิจัยจะเป็นข้อค้นพบวิธีการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่ยั่งยืนตอบสนองความต้องการของคนในสังคมได้อย่างเป็นธรรม และได้แนวทางการจัดการกับความขัดแย้งที่หลากหลายอย่างเสมอภาคและยุติธรรม ตามพื้นฐานแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่การพัฒนาตั้งอยู่บนพื้นฐานเดิมของสังคม เป็นการรักษาสິงที่ดีให้คงอยู่และสอดคล้องกับภูมิสังคม อันเป็นการแก้ไขปัญหาจากระดับรากหญ้าที่เน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางความคิดทั้งภายในและภายนอกชุมชน นำไปสู่ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ไม่สามารถหาทางออกเพียงทางเดียว หากแต่เป็นการสร้างความหลากหลายและเพิ่มทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ

คำถามการวิจัย

1. ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวินมีความขัดแย้งด้านทรัพยากรอะไรบ้าง ใครเป็นคู่กรณีและกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งหรือไม่ อย่างไร
2. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีการจัดการหรือไม่ อย่างไร โดยวิธีการใด ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งระดับใด
3. ถ้าชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวินมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้ง และได้มีการจัดการความขัดแย้ง โดยใช้แนวทางใด มีผลลัพธ์และประสบความสำเร็จอย่างไร
4. ถ้าจะหาแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่เหมาะสมยิ่งขึ้นควรจะมีรูปแบบอย่างไรและด้วยวิธีการใด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน
2. เพื่อศึกษาแนวทางวิธีการและกลไกที่ชุมชนใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน
3. เพื่อวิเคราะห์จุดอ่อน และจุดแข็งของแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรในชุมชนกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ได้แนวทางจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวินที่ชัดเจนและเหมาะสม
2. ได้แนวทางเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติสำหรับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน
3. สามารถนำรูปแบบที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับชุมชนกลุ่มน้ำอื่นๆ ที่มีปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่มีปัญหาคือคล้ายคลึงกัน และนำไปเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อมุ่งสร้างแนวทางวิธีปฏิบัติ เพื่อนำไปใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การวิจัยในกลุ่มน้ำย่อยของแม่น้ำสาละวินในพื้นที่อำเภออมก๋อย ได้แก่ น้ำแมริดและน้ำแม่เงา ในพื้นที่ตำบลสบโขงและตำบลนาเกียน

เหตุผลสำคัญในการคัดเลือกพื้นที่ดังกล่าวคือ

1. เป็นชุมชนที่มีสถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรระหว่างรัฐกับชุมชน และความขัดแย้งระหว่างชุมชน

2. เป็นชุมชนชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากร
ขอบเขตด้านประชากร

1. ประชากรที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน ประกอบด้วย

1. ผู้นำทางการของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวินประกอบด้วยสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน ซึ่งสามารถลำดับเหตุการณ์หรือสามารถบอกเล่าสถานการณ์ความขัดแย้งของชุมชนระหว่างอดีตและปัจจุบัน สาเหตุของความขัดแย้งด้านทรัพยากร 2 ตำบลละ 6 คน จำนวน 12 คน

2. ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชนด้านความเชื่อ และพิธีกรรม ประกอบด้วย ผู้นำทางความเชื่อของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง พระ และผู้นำพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อให้ข้อมูลด้านแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชน 2 ตำบลๆ ละ 6 คน จำนวน 12 คน เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน

3. หัวหน้าครอบครัวของชุมชนชาติพันธุ์ เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชน จำนวน 15 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลหลักภายนอกชุมชน ประกอบด้วย

1. เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานภาคสนามจากหน่วยงานราชการที่เข้าดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ประกอบด้วย นายอำเภออมก๋อย เจ้าหน้าที่ปกครองอำเภออมก๋อย พัฒนาการตำบล เจ้าหน้าที่ทหารพรานครูอาสาสมัครการศึกษาออกโรงเรียน เจ้าหน้าที่โครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 8 คน

2. องค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าดำเนินงาน ด้านการส่งเสริมองค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่เจ้าหน้าที่มูลนิธิริศภัยไทย เจ้าหน้าที่โครงการขยายผลโครงการหลวง เจ้าหน้าที่โครงการจัดการความรู้บนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน จำนวน 5 คน

ขอบเขตของเนื้อหา

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงกำหนดขอบเขตเนื้อหาในการวิจัยดังนี้

1. บริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

2. สถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน
3. แนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน
4. วิเคราะห์จุดอ่อน และจุดแข็งของแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้ง ด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน
5. แนวทางและวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

ขอบเขตด้านเวลา

การเก็บรวบรวมข้อมูลตามขอบเขตเนื้อหาและขอบเขตด้านพื้นที่ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระยะเวลา 3 ปี 10 เดือน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้วิจัยได้นิยามคำสำคัญเพื่อใช้สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

ความขัดแย้งด้านทรัพยากร หมายถึง ความขัดแย้งด้านการใช้ทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ในที่นี้หมายถึงความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ ความขัดแย้งระหว่างชุมชน

แนวทางการจัดการความขัดแย้ง หมายถึง แนวทางวิธีการและกลไกของชุมชนชาติพันธุ์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยอาจมีหลายวิธีการหรือหลายแนวทางซึ่งการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาแนวทางที่ชุมชนยอมรับว่าสามารถจัดการทรัพยากรเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งได้ มุ่งองค์ความรู้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ที่บูรณาการกับองค์ความรู้จากภายนอกเพื่อใช้เป็นแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

กลไก หมายถึง เครื่องมือในการขับเคลื่อนแนวทางและวิธีการที่ชุมชนใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันและเป็นที่ยอมรับของชุมชน ในที่นี้ ได้แก่ กลไกทางสังคม กลไกทางวัฒนธรรม กลไกเครือข่าย กลไกฐานอำนาจ กลไกการมีส่วนร่วม เป็นต้น

จุดอ่อน และจุดแข็งของการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร หมายถึง ลักษณะด้อยและลักษณะเด่นของแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งที่องชุมชนชาติพันธุ์ที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากร

ชุมชนลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน หมายถึง ชุมชนที่มีที่ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำแม่เงาที่ตำบลสบโงง และน้ำแม่วัดที่ตำบลนาเกียนซึ่งเป็นลุ่มน้ำย่อยของแม่น้ำสาละวิน ในเขตพื้นที่อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่